

ԱՍՏՎԱԾԱՀԱՅՏՆՈՒԹՅԱՆ ՏՈՆԻ ԾԻՇՏ ՕՐԸ ԸՍՏ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ

Հայաստանյայց Ս. Եկեղեցին, ինչպես հայտնի է, Քրիստոսի Ս. Ծննդյան և Մըկրրոտության հիշատակները միացնելով տոնում է իբրև մի Աստվածահայտնության տոն հունվարի 6-ին: Մինչդեռ բոլոր մյուս Եկեղեցիները այդ երկու տոները իրարից բաժանում են և առաջինը կատարում են դեկտեմբերի 25-ին: Արարատի ներկա համարին իբրև հավելված՝ հրատարակում ենք մի քաղվածք այն վկայությունների, որ մեր հայրերը բանակովի մեջ գործ էին դրնում՝ իրենց Եկեղեցվո հնավանդ սովորությունը օտարների դեմ պաշտպանելիս: Քննադատական ստույգ պատմությունը հաստատում է, որ արդարև իրավունքը հուցա կոչում էր և որ մենք հունվարի 6-ին Հայտնության տոն կատարելով՝ հետևող ենք հանդիսանում մինչև Դ դար ընդհանուր Եկեղեցվո մեջ ընդունված մի ավանդության:

Զարմանալին այն է, որ Կղեմես Աղեքսանդրացու վկայության նայելով, առաջին անգամ Քրիստոսի մկրտության տոնը կատարել են Բ դարում Բագիլիդյան աղանդավորները: Համենայն դեպս այդ դարու վերջերից սկսած հայտնի է, որ արևելյան Եկեղեցիները տոնում էին հունվարի 6-ին Հայտնության տոնը, գլխավորապես ի հիշատակ Փրկչի իր մկրտությամբ իբրև Մեսիա հայտնվելուն, բայց ո՛չ առանց ի նկատ առնելու նաև Նորա առաջին հայտնությունը Կուսական ծննդյամբ: Սակայն այդ երկրորդ նշանակությունը հետզհետե այնպես գերակշռող դարձավ, որ Դ դարում եկեղեցական հայրերը, ինչպես օրինակ երեք մեծ Կապադովկացիք (Բարսեղ Կեսարա-

ցին, Գրիգոր Աստվածաբան և Գրիգոր Նյուսացին) և Ս. Հովհան Ոսկեբերան հայտնություն ասելով ավելի Քրիստոսի Ս. Ծնունդն են հասկանում. ուստի և Ս. Բարսեղ, ինչպես հիշյալ քաղվածքի մեջ բերված վկայությունից երևում է, ավելի հարմար է տեսնում հունվարի 6-ի տոնը Աստվածահայտնության տոն անվանել, որովհետև այդ օրը Աստված հայտնվում է ի մարմնի, հայտնվում է հատկապես մոգերին լուսավոր աստղի միջոցով:

Արևմտյան Եկեղեցիների նկատմամբ հիշատակություն չկա, որ Դ դարից առաջ նոքա Հայտնության տոնը կատարած լինեն. բայց այդ դարում արդեն ամեն տեղ կատարում էին: Առաջին անգամ Հռոմի Լիբերիոս եպիսկոպոս եղավ, որ 352 թվին աթոռի վրա բազմելով՝ սկսեց տոնել հունվարի 6-ը, հավանականաբար սկզբում իբրև Հայտնության տոն՝ Ծնունդ և Մկրտություն միասին, բայց 354 թվին, ժամանակագիրների միաձայն վկայության համաձայն, 2 տոները բաժանվեցան և դեկտ. 25-ը մնաց այնուհետև իբրև հիշատակ Քրիստոսի Ս. Ծննդյան: Եվ որովհետև Հռոմն այդ ժամանակ Նիկիական դավանության ամենաչեղմ պաշտպանն էր, որին ապավինել էր ի թիվս այլոց Ս. Աթանաս՝ Հռոմի Եկեղեցվո այս սովորությունը մուտ գործեց նաև արևելյան Եկեղեցիների մեջ այն ժամանակ, երբ Նիկիո դավանությունը հաղթող հանդիսացավ և նրա գլխավոր շատագույներից մեկը՝ Գրիգոր Աստվածաբանը, տոնեց դեկտ. 25-ը Կ. Պոլսում 379 թվին:

Թե ինչ է եղել այս վերջին տոնի ծագման իսկական պատճառը՝ այդ մասին այլ-

ևս գրեթե կասկած չի կարող: Հոռմում Կոստանդին Մեծի և Արա որդիների օրով դեռ ստանում էին հեթանոսական սատուրնալեան տոները դեկտ. 17—24-ին, երբ հարուստ և աղքատի մեջ եղած խտրությունը վերանում էր և ընդհանուր ուրախությամբ կատարվում էր Ոսկեդարի հիշատակը: Իսկ վերջին օրը երեխաներին կապե, մոմե, խմորե պատկերներ և պաճուճապատաններ էին բաշխում: Դեկտեմբ. 25-ը արեգակի օրն էր, որ **Բրումալիա** էր կոչվում և որի հետ իր Աշնակությունը կապված էր հոռմեական ձոր տարվա տոնը: Հայտնի է, թե ինչպես Եկեղեցվո առաջնորդների աշխատում էին ժողովրդի համար սիրելի և նվիրական դարձած այսպիսի տոները քրիստոնեական գաղափարներով սրբազործել և պահպանել, հեթանոս մարդկությունն այսպես աննկատելի կերպով ձոր կրոնին ընտելացնելով: Իսկ ի՞նչ կարող էր լինել ավելի խորհրդավոր քան աշխարհի Փրկչի ծնունդը, փրկության Արեգակի ծագումը՝ կապել այն օրերի հետ, երբ արևադարձը տեղի է ունենում և տարին ձոր շրջանառություն է սկսում: Արդեն Եփրեմ Սարգիս մի առանձին խորհուրդ էր նկատում այդ հանգամանքի մեջ, որ Քրիստոսը արևադարձից 13 օր հետո է ծնվել: Հասկանալի է ուրեմն, թե ինչու Լիբերիոսի նորամուծությունը այնպես շուտով ընդհանուր ընդունելություն գտավ, մանավանդ եթե ի նկատի ունենանք, որ այդ տոնը նպաստում էր առանձին շուքով հանդես բերելու ժամանակակից դավանաբանական վեճերի գլխավոր խնդիրը՝ մարդկության և խորհուրդը: Բայց մեր Եկեղեցին նախնական սովորությանը հետևելով ոչ միայն իր հարազատ և ավանդապահ լինելն է ցույց տալիս, այլ շարունակում է պահպանել այն խորհրդավոր կապը, որ կա Քրիստոսի Ս. Ծննդյան և Մկրտության՝ իբրև մեր Փրկչի կրկնակի հայտնության մեջ, և շատ ավելի վսեմ է, քան հեթանոսական գաղափարներից վերցված որևէ խորհուրդ:

ՎԱՍՅՈՒԹԻԻՆ-Բ ՎԱՍՆ ԾՆՆԴԵԱՆ
ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԵՒ ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆՆ ՏԱԻՆԵԼ
Ի ՄԻՈՒՄ ԱՌՈՒՐ Ի ՅՈՒՆՈՒԱՐԻ ՎԵՅՆ

Ի Կղեմայ լառաբեյաահման կանոնացն:

Կարգեցին առաքելաբն Տեառն զօր ծընդնդեանն Տեառն ի վեցն յունվարի:

Մակարիա Երուսաղեմայ Հայրապետին:

Մկրտութեանն խորհրդոյ յերիս տօնս առաւել փափագեցին հարքն մեր՝ ի գատիկն,

ի պենտակոստն, ի ծննդեանն և ի մկրտութեանն, զոր ի միում ատուր տառնեմք:

Յովհաննու Երուսաղեմայ Հայրապետին:

Կանոնք և սահմանք եկեղեցւոյ՝ զատուրս ը. (8) պահեցեն ծերք և տղայք, ընդ նմին զշաբաթ և զկիրակէ, և յորում ատուր դիպեցի կատարեցին զօր ծննդեանն և մկրտութեանն Տեառն. վասն զի աստուածայինք են և փրկագործք:

Նեքստեա Հոռմայ Հայրապետին:

Սահմանք ուղղափառութեան եկեղեցւոյ լառաբելոցն հաստատեալ. խ. (40) օր պահել կրօնաւորաց և ապաշխարողաց. և ը, (8) օր համօրէն ժողովուրդն, ընդ նմին զշաբաթ և զմիաշաբաթ և զտօն աստուածայայտնութեանն՝ զծննդեանն ասեմ և ըզմկրտութեանն, վասն զի աստուածայինք են և փրկագործ. յորում ատուր դիպեցի կատարեցեն:

Գրիգորի Աստուածաբանի:

Կարգեցէ եպիսկոպոսն իւրոյ եկեղեցւոյն ի գ. (6) յունուարի զօր ծննդեանն Տեառն և մկրտութեանն. և ժդ. (14) փետրուարի՝ զեկեալն ի տաճարն: **Նորին.** Երիս ծնունդս գիտէ մեզ բանս. զմին՝ փրչմամբն. Հոգի սուրբ եկեցէ ի քեզ, և ի քթթել ական բանն խառնեաց իւր մարմին. և զմիսն մարմնաւալովն և մկրտութեամբն: Տեառնէ՛ս զծնունդն և զմկրտութիւն անբաժանելի ասէ և զմիսն յարութեամբն. և վերագրէ զճառն ի յայտնութիւն Տեառն: Եւ սկսանի թէ Քրիստոս ծնեալ լինի. և թէ երևեցաւ Աստուած մարդ ծննդեամբ. և ի նոյն ատուր ասէ, մկրտութիւն է ատուրս և պարտ է վաստակել: Որ ցուցանէ թէ ծրնունդն երեկունն էր և մկրտութիւնն առաւտունն: Եւ այս արար հարկ առաջին հարցրն. առնել զծնունդն երեկունն, որպէս զի երևեցի պատիւ մկրտութեանն առ առաւտունն:

Սրբոյն Բարսղի:

Անուն դիցուք տօնիս աստուածայայտնութիւն:

Հիպոդիտայ եպիսկոպոսի:

Իննամսեալ Տէրն ծնաւ և երեսամեալ մկրտեցաւ՝ ի նմին ատուր ըստ Դուկայ. Եւ Յիսուս էր ամաց իբրև երեսնից, և յետ աւկառուց զմկրտութենէն ճառէ: Քանզի անմամ էր յայլում ատուր ծնանել և յայլում ատուր մկրտիլ, և թերահասատութիւն ի մեջ արկանել՝ զի զայլ ծնեալ և զայլ մկրտեալ ասէին. զի երկու բնութիւնս և երկուս որդիս

խոստովանեցան, և այնու յերկուս տօնս քաժանեցին որք անհնազանդք էին: Իսկ եկեղեցի հաւատացելոց ի միում աւոր տօնէ գտօնս ծննդեանն եւ մկրտութեանն:

Սեբերիանոսի եպիսկոպոսի ի Ղուկասու Աւետարանին մեկնութենէն:

Նախնիքն երկուս օրս ի շաբաթն պահեցին, և գլիշատակ սրբոցն յաւորս յայտոսիկ յառաջիկայսն անցուցին. բայց միայն զաստուածայնոյն և զաստուածորդոյն տօնն որ և հանդիպի կատարել, զի Աստուած է և զանեմայն լուծանէ՝ զծննդեանն ասեմ և զմկրտութեանն ի միում աւոր տաւել:

Ի թղթին Մելիտոնի եպիսկոպոսի

Տօնէք ըստ ատենաց հրեշտակին Թ. (9) ամսեայ՝ զծնունդն. Ը. (8) օրեայ՝ ըզթղիստութիւնն. երեսնամեայ՝ զմկրտութիւնն: Եւ պատուել այսպէս զծնունդն և զմկրտութիւնն ի միում աւոր տաւել:

Կիարիանոսի եպիսկոպոսի:

Քրիստոս ըստ մարմնոյ Լ. (30) ամ լցեալ յայսմ աւոր մկրտի յորում և ծնաւ ի սրբոյ կուսէն Մարիամայ:

Մարութային Նրփրտայ եպիսկոպոսի:

Եւ զայս ասեմ ո՛չ եթէ այլն այլ են տօն ծննդեանն և մկրտութեանն Տեառն, այլ ի միում աւոր տօնել պարտ է. բայց գործս այլ են, որ այսօր պատահեցան:

Ի հարցաքննութեանց Ասորոց վարդապետաց:

Դարձեալ ասէ Սահակ առ Աֆրիմ վարդապետն իոր. Եւ արդ՝ որպէս հրամայեցեր բազում անգամ, թէ ի գ. (6) լունուարի ի վերջին քանունն ծնաւ Որդին Աստուծոյ ի կուսէն. իսկ ընդէ՞ր տօնեն եկեղեցիք ի դէկտեմբերի ի իե. (25) որ է առաջին քանունն:

Վարդապետն ասէ: Աշխարհն հոռվմայեցւոց ի կուսպաշտութեանն արեգականն երկիրպագանէին և ի իե. (25) դէկտեմբերի, որ է առաջին քանունն, յորժամ սկիզբն առնէր տիւն ի գիշերէն՝ մեծաւ ուրախութեամբ տօնէին արեգականն և հարսանիք արեգականն ասէին զօրն զայն: Իսկ յորժամ ծնաւ Որդին Աստուծոյ ի կուսէն, զնոյն տօն կատարէին նոքա թէպէտ և դարձան ի կողմն յԱստուած. և զայն տեսեալ առաջնորդացն, և առին զտօն ծննդեան քրիստոսի որ էր լունուարի գ. (6)-ն և եղին անդ, և խափանեցին զտօն արեգականն՝ զի ոչինչ էր որպէս նախ ասացաք: Իսկ ծնունդն քրիստոսի ստոյգ լունուարի գ. (6)-ն է, որ է վերջին քանունն, որպէս գրեցին սուրբ առաքեալքն ի գիրս կանոնացն յիշանել Հոգւոյն: Զոր ուսեալ երջանկին Ղուկաս գրեաց յիւրում ատենարանն և ասէ. Յիսուս էր ամաց երեսնից սկսեալ յօրն յորում մկրտեցաւ: Քանզի մեծ խորհուրդ ունի զծնունդն և զմկրտութիւնն ի միում աւոր տօնել. զի որպէս երկու բնութիւնն Աստուծոյն և մարդոյն միացան անշփոթ, նոյնպէս և Բ. (2) տօնիքն ի մի հաստատեցան ի լինիլ հաւատ եկեղեցւոյն սրբոյն:

Ի Կարնոյ կանոնացն, որ եղաւ հրամանաւ Յուստիանոսի:

Վասն մեծի յայտնութեանն, զոր կարգեցին առաքեալքն ի գ. (6)-ն լունուարի՝ ուրախութեամբ տօնել ի փառս Աստուծոյ: Եւ որ այլ ազգ խորհի և իե. (25) դէկտեմբերի ծնունդ առնէ հետևելով Արտեմոնի, յԱստուծոյ և ի սուրբ ժողովոյս նզովեալ եղիցի. ամէն ամէն:

(«Արարատ», 1896, էջ 3 և 49)

ԿԱՐԱՊԵՏ Վ.ԱՐԴԱՊԵՏ)
(ՏԵՐ-ՄԿՐՏՉՅԱՆ)

